

ARRENDAMENTS PÚBLICS DE SANTA COLOMA DE QUERALT L'ANY 1790

per Valentí Gual Vilà

El mercat i les fires de Santa Coloma.

Notícies d'arrendaments medievals, moderns i contemporanis

L'activitat comercial era notable a Santa Coloma des de l'alta Edat Mitjana. Mn. Segura (159) ho explica així: «*Es veu que un dels ingressos del senyor de la vila era l'arrendament del mercat, el qual devia ésser d'una destacada importància, a jutjar pels decrets reials, per l'afluència de marxants d'arreu de la terra i per les transaccions que s'hi feien*». En la línia de potenciament del mercat setmanal dels dilluns, instaurat per privilegi reial l'any 1222 (Segura, 75), s'inscriuen l'acensament de botigues a la Plaça de la «vila nova» de Santa Coloma per part de Pere de Queralt, l'any 1224 (Segura, 73), l'establiment de deu botigues al mercadal a cens anual de 10 sous i entrada de 20 sous cadascuna, l'any 1277 (Segura, 130), els permisos a particulars per obrar taules i botiga a cens de 2 sous i un pollastre i entrada de 2 sous, l'any 1287 (Segura, 155).

També disposem de notícies d'arrendaments de serveis diversos al llarg de l'època medieval. Les subministra Mn. Segura: el 1277, el noble arrendà a un jueu les taules de daus de manera perpètua a canvi d'un cens anual d'una lliura de cera, pagador per Nadal (Segura, 131); el 1302, l'arrendament de la tafureria reportà al noble 500 sous (Segura, 163) i un any després, només 400 (Segura, 164), mentre que el 1327 n'eren pagats 880 (Segura, 169).

D'altres notícies que podem extreure: l'any 1277, el noble prometé als arrendataris de botigues que no deixaria posar a ningú parades de venda fins que estiguessin plenes, ocupades i llogades les dels primers (Segura, 131); l'any 1291, dos jueus de Santa Coloma arrendaren per un any i 1005 sous el mercat de Santa Coloma amb totes les rendes, els drets i la lleuda que es cobrava entre setmana, juntament amb la meitat dels bans que es pagaven per pes fals, per treure el coltell i per pa i vi (Segura, 156-157); l'arrendament fou renovat l'any 1292 per 1170 sous (Segura, 158); dos anys després, per 10 sous menys, amb el detall que els bans -multes- imposades per desembeinar espasa, per rinyes i per sang anirien a mitges entre el feudal i els arrendataris (Segura, 159) i el 1298, per 1000 sous (Segura, 161).

L'obra del monògraf colomí també aporta esment del nomenament del vigilant de la carnisseria, l'any 1311 (Segura, 166); de la confecció de mesures noves per a blat els dies que no fossin de mercat, l'any 1327 (Segura, 170); del permís del noble per construir la peixateria, l'any 1384 (Segura, 194); dels mostassafs (Segura, 244-245). I dels arrendaments més importants: el de les rendes de Santa Coloma, per 26.000 sous, l'any 1327 (Segura, 169).

Altrament, les informacions relatives al període modern són singulars. Mn. Segura afirma (426) tenir a la vista un document que no sap si és un pregó o un edicte: queda clar que és part de la taba de l'arrendament del pou de gel, l'any 1785.

Salvador Palau (17) recull l'arrendament del dret de fires del 1778. Pertocava les de Pentecosta, Sant Cristòfol i Sant Mateu, les quals duraven vuit dies cadascuna, i requeia sobre tot el bestiar comprat i venut. El cobrava l'arrendatari al portal de Cervera i era repartit així: del bestiar mular i oví, tres parts a ell i una al comte; del llanar i cabriu, a mitges. Sols podia cobrar 10 sous de cada ramat de bestiar llanar i cabriu; dels bous, 2 sous per cap; dels marrans, 1 sou per cap i 13 sous per dobla de les mules, tant dels compradors com dels venedors. Els residents a Santa Coloma eren lliures de l'impost. En el cas de fer-se transaccions de més de sis caps mulars, sols podia cobrar 10 sous per cadascuna. Havia de pagar vuit homes per guardar el terme, 4 lliures als mostassafs i 16 lliures als «tocadors del temps».

Ultra aportar notícia de l'arrendament, conservat a l'arxiu de l'autor i que sembla reunir el dret de portals del bestiar mular i de llana que hem consultat, l'article del Galo a La Segarra ofereix altres notícies a considerar. Sabem, així, que el 1839 se celebraven quatre fires: el segon dilluns de Quaresma, la segona Pasqua -o Pentecosta-, Sant Cristòfol -10 de juliol- i Sant Mateu -21 de setembre-.

El Galo també refereix les quantitats percebudes per l'Ajuntament dels diversos arrendaments el 1837: 150 lliures del vi, 100 de la carnisseria, 70 per posar mesures al mercat, 250 de les fires, 70 de l'aiguardent, 45 del pa, 20 pels dos forns i 140 de la venda d'oli i peix salat. Sumen 845 lliures, quantitat que és la meitat de la ingressada el 1790. I encara dóna nota de l'arrendament de les taules i colles el 1887.

Res, en la fotografia de Josep Salvany, ha de passar inadvertit. Ni la indumentària de les persones que han anat a mercat, ni el treball de forja apreciable en el balcó central, ni l'atracció que els més propers a l'objectiu semblen mostrar envers aquest... Un dia de mercat, a Santa Coloma de Queralt, fa molts anys (1913).

Arxiu A.C.A.G. Fons Salvany.

Els arrendaments. Definició i característiques generals

Els arrendaments públics eren contractes per mitjà dels quals l'Ajuntament donava a un particular l'ús d'exercir un servei públic o un proveïment a canvi del pagament d'una renda convinguda i durant un espai de temps detallat al contracte.

A l'Antic Règim, l'Ajuntament o el Comú tenia un paper intervencionista: posseïa el dret exclusiu de venda a la menuda de certs productes -sobretot alimentaris-, d'instal·lació de serveis -hostals, molins...- i cobrava sobre l'exercici del comerç. La gestió de la privativa es realitzava per arrendament en pública subhasta (Grau-Puig).

Podem distingir contractes de proveïment -fleca, carnisseria, tendes, peixateria, aiguardent, neu, sal...-, de transformació de productes agrícoles -molins fariners i d'oli-, de serveis de transport-carreratge, hostal...-, pel cobrament d'impostos i drets sobre el comerç -pallol, compres i vendes, de les mesures, drets de vendes- i també contractes d'arrendament de terres del Comú.

La durada dels contractes d'arrendament acostumava a ser temporal, normalment limitada a una any natural. Les clàusules de les escriptures solien ser repetides any rera any i només canviava el nom de l'arrendatari, dels fermances i els preus.

Els arrendaments de proveïment eren en general privatius: ningú més, a part de l'arrendatari, no podia vendre a la menuda. Els fermances o avaladors responien en cas d'insolvència del principal. A més del preu, l'arrendatari podia ser obligat a altres càrregues (Grau-Serra).

Els arrendaments públics del Comú de Santa Coloma per al 1790

A l'Arxiu Històric de Tarragona, fons notarial de Santa Coloma de Queralt, notari Antoni Conangla Dalmases, manual del 1789, núm. 4.307, i entre els folis 203 a 222, són consultables una sèrie d'arrendaments efectuats pels regidors Joan-Anton Sol i Josep Asbert en favor de diversos particulars de la Vila. Els regidors havien estat comissionats per l'Ajuntament el 23 de març del 1789 per poder tirar endavant els contractes i actuar en representació del consistori.

Analitzarem les condicions contractuals de diversos arrendaments: dos relatius al drets dels portals -un recau sobre el bestiar mular i un altre sobre el bestiar oví i cabrum-, de les mesures i de les taules -per tant, sobre les transaccions comercials-; i la resta, de proveïment -vi, aiguardent, forns, pesca salada i menuderies-.

El mercat és acabat. La pagesa desa les cistelles conilleres al carro, per reprendre el camí de tornada cap a la masia.

Fotografia de Josep Salvany (any 1923). Arxiu A.C.A.G. Fons Salvany.

Els «drets dels portals de bestiar mular»

El primer dels arrendaments pertoca els drets dels portals, per un any. Eren cobrats pel Comú durant els mercats i la fira del bestiar mular. Els primers tenien lloc durant Quaresma, Pentecosta i Sant Cosme. La segona, es realitzava per Sant Mateu.

El dret requeria sobre els compradors i venedors forasters que anaven a fer transacció de cavalls, rucs, bous i mules. Advertim que l'encapçalament de la taba -plec de condicions- recull que l'arrendament afecta els drets del bestiar «mular». Sens dubte, les mules devien ser objecte d'un tràfic especial, atesa l'especial configuració de Santa Coloma com a centre rambler d'importància (Salles).

Els drets havien de ser cobrats al portal de Cervera, com era costum, i durant vuit dies sencers. L'arrendatari, podia percebre 2 sous per cap comprat o venut, dels bous, vaques i vedells, tant del comprador com del venedor. I 2 sous per dobla de les mules, matxos, cavalls, rucs i altres.

Els naturals de Santa Coloma tenien l'obligació de declarar les compravendes de bestiar efectuades, sota la pena de 10 lliures en cas d'incompliment. Ara, no devien cap quantitat de diner a l'arrendatari.

Les clàusules del contracte també detallen que no podia rebre més de 10 sous per cap quan el foraster comprava o venia més de sis mules, sota pena de 10 lliures.

Era assenyalada també el deure contret per l'arrendatari de llogar sis homes durant tres dies per Quaresma, Sant Cosme i Sant Mateu. D'ells, quatre havien de guardar el terme i els altres dos, custodiar-lo. Pel mercat de Sant Cristòfol havia de llogar-ne uns altres dos.

Havia de fer dues canes d'empedrat «a tot quadro» al pati de la Font, amb pedra de fil d'un pam d'ample i de doble. L'Ajuntament decidia quins mestres de cases havien d'executar l'obra, pagada per l'arrendatari. La feina havia d'estar enllestida per sant Joan de juny.

Era clàusula reiterada la que obligava els arrendataris a pagar la monta del contracte en moneda d'or i plata als recaptadors municipals. I també la que assenyalava que havien de pagar les 3 lliures al notari i 16 sous als corredors. En aquest cas, eren fixats tres terminis per al pagament: el primer, vuit dies

després del mercat de Quaresma; el segon, vuit dies després del de Sant Cosme i el tercer, vuit dies després de la fira de Sant Mateu.

Una vegada cremades les tres candeles, el màxim postor de la pública subhasta fou l'espardenyer de Santa Coloma Jaume Veciana, qui s'endugué els drets dels portals per espai d'un any a canvi de 183 lliures. Feren de fermances els pagesos de la vila Josep Vallbona i Antoni Briansó.

«Taules i colles»

Va ser un altre espardenyer colomí, Francesc Miret, qui obtingué l'arrendament de les «taules i colles» de Santa Coloma, en contracte que abastava des de la fira de Quaresma del 1790 fins a la vigília de la fira del 1791.

El pagament era fixat en idèntics terminis als susdits, sense deixar, però, els vuit dies de coll. Era obligació de Miret netejar i despedregar la Plaça Major tots els dies de fira i mercat, a més de la vigília de Corpus i el Dijous Sant «y demes diadas del any». A més, havia d'aplanar la terra que era portada per a les colles.

Eren drets de l'arrendatari cobrar 4 sous per cada avaria i per cada parada baixa que es fes a la Plaça, si era en els emprius -els comunals- de la vila. Podia percebre 6 sous per cada parada de queviures feta en taules i parades altes, com les dels corretgers, sabaters i courers forasters. Els sabaters, ferrers, calderers i revenedors de Santa Coloma no havien de pagar res.

Era facultat per recollir el fem que es fes a la Plaça durant tot l'any, excepte el dels emprius dels particulars, que no podia tocar sota cap concepte. També havia de pagar les dues canes d'empedrat.

Francesc Miret assolí l'arrendament prèvia promesa de pagament de 39 lliures 10 sous. El baster Josep Miret i el ferrer Antoni Miralles li serviren de fermances.

Drets de portals del bestiar de llana

El tercer arrendament és el dels portals de bestiar de llana, que va obtenir, també, l'espardenyer Jaume Veciana -arrendatari, recordem, dels drets de portals del bestiar mular-. Va oferir la suma de 201 lliures, superior en 18 al del mular. Es veu que cobrar 10 sous per ramat d'ovelles o de cabres que els forasters portessin a comprar o vendre a Santa Coloma -i dels marxants un sou per cap- resultava més rendible que retenir 2 sous per mula, matxo, cavall...

Remarquem que el notari aquí esmentava els mercats de Quaresma, Pentecosta i Sant Cristòfol -en lloc de Sant Cosme-. La fira seguia fixada per Sant Mateu. També repetiren els fermances que havien actuat en l'arrendament dels drets de portals del bestiar mular.

Arrendament de les menuderies

A continuació figuren els arrendaments de proveïments. El primer, el de les menuderies. Fou atorgat al sastre colomí Manuel Mateu, a canvi de 82 lliures. Dos sabaters, homònims, Anton Breu i Anton Brufau, actuaren d'avaladors.

El contracte tenia una durada prevista d'un any natural. El pagament era fixat en terces -Quaresma, Sant Cosme i Sant Mateu-. L'arrendatari rebia facultat per cobrar durant tots els mercats i fires els drets de totes les mercaderies que assenyalava el costum. I era de 4 diners per lliura. De la pesca salada i dolça no en podia cobrar res, car estava subjecta a un altre arrendament.

L'arrendament de menuderies fixava que de les transaccions dels porcs de greix podia percebre 2 sous per cap i dels petit només 1; dels bous, 3 sous per cap i, de les mules, tan sols 1 sou 6 diners per dobla. Venia obligat, també, a costejar les despeses del mestre de cases que havia de fer les dues canes en quadre.

Arrendament del vi

En fou el beneficiari el pagès Ramon Albi, el qual es comprometé a satisfer 228 lliures 13 sous 4 diners a l'Ajuntament de Santa Coloma. Actuaren de fermances Ramon Albi, menor, i Ramon Teodoro, pagesos de Santa Coloma.

Durant el 1790, Albi havia de tenir la Vila proveïda de bon vi i obertes dues tavernes -una a la Plaça Major i una altra a la Plaça de l'Església-. En una havia de vendre vi blanc de qualitat i en l'altra vi comú, bo i rebedor, a coneguda dels mostassafs -encarregats de pesos i mesures-. Cada cop que contravingués la disposició hauria de pagar 59 sous. Les tavernes havien de ser obertes fins a les 9 de la nit.

L'arrendatari no podia vendre vi a càntirs si no tenia idèntica procedència que el venut a la menuda. A la taverna del vi bo -el blanc-, n'havia de vendre de vell -de la collita anterior- fins a Tots Sants.

Les Fonts de les Canelles i l'empedrat, en vista lateral (any 1919). Tal vegada l'empedrat que s'hi observa té a veure amb l'ordenat construir el 1790...

Fotografia de Josep Salvany. Arxiu A.C.A.G. Fons Salvany.

Havia d'oferir certificats on constés el preu del vi que havia comprat i els mostassafs fixarien el de venda. Del líquid procedent de més enllà de Figuerola del Camp i de Vallbona de les Monges podia cobrar 1 lliura de ports. Sobre el preu de compra li era permès de posar un sobrepreu -guany- de 15 sous per carga.

Els forasters podien entrar el vi a la vila pel portal que els semblés oportú. No havien de fer-ho pel de Cervera, com era consuetud. Això sí, havien de descarregar-lo a la Plaça Major o a la Plaça de l'Església, donar-ne compte a l'arrendatari i demanar al Comú les mesures per vendre el vi.

Els naturals podien vendre el vi a mitjos càntirs i de càntir en amunt sense pagar cap dret, però no vi blanc, el qual només l'arrendatari estava en poder de vendre.

Els forasters tenien facultat de vendre el vi a cargues, mitges cargues, càntirs i fins i tot a ull sinó arribava la demanda feta a la darrera mesura relacionada. Un cop enllestida la transacció, havien de liquidar 2 sous per carga a l'arrendatari.

També els era permès d'embotar vi a Santa Coloma, però si ho feien i el venien havien de pagar a l'arrendatari el dret que es satisfèia a les tavernes. L'arrendatari havia de tirar endavant les dues canes de pedra en quadre que esdevenen d'esment reiterat.

Arrendament de venda a la menuda d'aiguardent

Per a tot l'any 1790 fou arrendat a Josep Morera, espartenyer, el dret de vendre a la menuda l'aiguardent. L'arrendatari quedava obligat a proveir a la vila del producte, bo i rebedor -«*deura ser feta de bon vi*»-, tant de dia com de nit i tant als naturals com als passavolants. Si el servia als darrers, podria cobrar-lo a raó d'1 sou 2 diners per lliura. A la taba hom detallava que havia de tenir malvasia bona, per si era menester per a algun malalt, i que la podia vendre a 8 sous 6 diners la meitadella.

El consum desmesurat d'aiguardent portava aparellades conseqüències que no costa gaire d'imaginar. Per això, els arrendadors especificaven que Morera, a partir de les nou del vespre, no podia «*admetrer bulla ni aula de casats ni fadrins*». Si el personal engrescat demanava aiguardent, havia de despatxar el líquid... i acte seguit els clients, sota pena de 3 lliures en cas de contravenció.

La disposició relativa al monopoli en la venda era clara: ningú, excepte Morera, podia vendre aiguardent a cargues, mitges cargues o càntirs, però els naturals i residents a Santa Coloma en podien vendre a roves, si procedia de la collita pròpia. Els contraventors detectats perdrien la mercaderia i satisfarien 3 lliures de ban.

Morera només pagà 10 lliures per aconseguir l'arrendament. Pere Morera, espardenyer -tal vegada familiar seu- i Josep Perelló, mestre de cases, actuaren de fermances.

Arrendament dels forns de dalt i de baix

Un altre espardenyer, Marià Manyer, es féu amb l'arrendament del forn de dalt per un any. Estava obligat a tenir provisió de bona llenya i a l'hivern n'havia de tenir 200 feixos avançats. No li era permès de tenir part en l'arrendament del forn de baix, sota pena de 10 lliures, i havia d'obrir l'establiment tots els dies feiners, coure el pa ben cuït, avisar les dones que volguessin pastar i obrir sempre que n'hi hagués un mínim de tres que ho sollicitessin.

El dret que n'obtenia era un pa de cada vint-i-quatre, «*un de cada dotse parelles*», segons els document. Tenia al seu càrrec el forner, al qual podia fer fora en cas de no complir.

Avalat pels fermances Josep Perelló -que ja actuà en l'anterior contracte- i el sabater Magí Gual, va satisfer la important quantitat de 379 lliures 3 sous 4 diners.

Cal considerar que l'arrendatari del forn de baix, el pagès Salvador Soler, amb idèntics drets i deures que Marià Manyer, només oferí 268 lliures 6 sous 8 diners. Feren de fermances els pagesos Nicolau Ferrer i Ramon Mateu.

Arrendament de la pesca salada

L'arrendament de la pesca salada per un any correspongué al pagès Josep Vives, qui l'obtingué a canvi del pagament de 125 lliures. L'avalaren els també pagesos Anton Corbella i Joan Vives.

És un contracte que té un especial interès per tal com permet de saber quins eren els productes que figuraven a la botiga i que, en conseqüència, eren demanats: oli, sabó, fesols, arròs, candeles de sèu, cansalada, botifarra fresca i seca -des de Quaresma fins a Tots Sants-, congre, bacallà de tota mena, sorra,

tonyina, arengades -els cinc darrers integraven la pesca salada pròpiament dita-, formatge de tot tipus, ordi, llegums, panses, figues, pinyons, pebre, safrà, canyella, fideus, llard, mel i «*altra pesca salada i dolça*».

Tots els particulars podien tenir botiga oberta, sempre que posessin a l'abast del públic l'oferta que acabem d'enumerar i satisfessin a Vives 4 diners per cada lliura d'import de les vendes.

L'arrendatari havia de tenir totes les mercaderies i vendre-les almenys en dues botigues: una a la Plaça de l'Església i una altra a la Plaça Major. No tenir a disposició del client determinats productes era descurt multat amb 3 lliures -cas de l'oli, bacallà, congre, arengades, arròs, fesols i fideus- i per a la resta el ban era d'1 lliura.

Quedava detallat que el bacallà remullat l'havia de posar a l'abast del públic durant tot els dies de Quaresma i que havia de vendre a unces i mitges unces, lliures i mitges lliures. Els fesols, altrament, només de mitja lliura en amunt, i el pebre, safrà, oli i pinyons, a dinades. La sal havia de ser venuda a la menuda i treta del dipòsit de Cervera, en descàrrec de la que tenia atorgada el Comú.

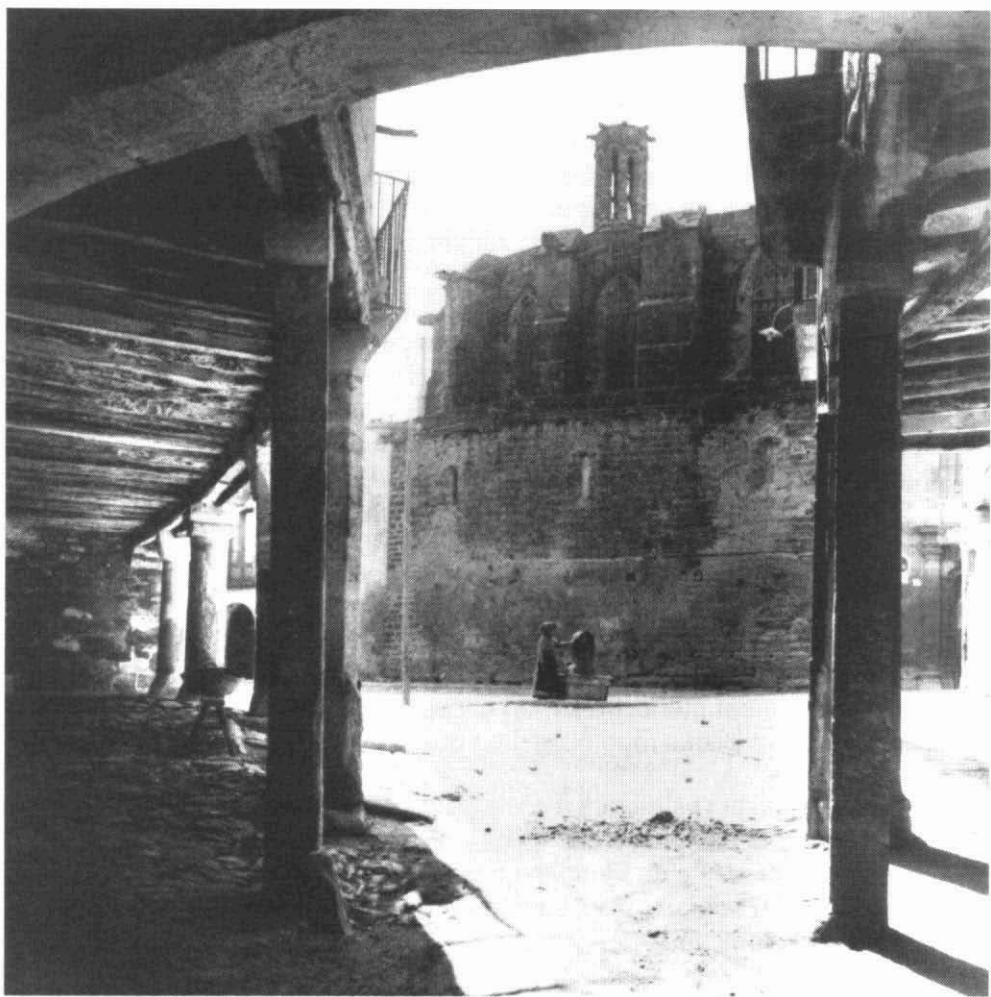
El preu de l'oli i del sabó era donat a l'arrendatari cada cap de mes pels mostassafs. L'home que aniria a buscar els preus rebia 1 lliura 2 sous 6 diners de l'arrendatari. Per aquest motiu, Vives rebia un ral d'augment per cada quartà venut. En dies de fira no podia cobrar res dels forasters.

Els particulars podien vendre tot tipus de llegums si eren de la collita a quartans i mitjos quartans, sense pagar cap dret.

Arrendament del dret de la mesura

El dret de la mesura fou arrendat a Anton Brufau, sabater. La mesura era l'instrument que tenia el Comú de Santa Coloma per escatir el pes de grans, fruites seques, glans, llavor de cànem i de lli. Era arrendat l'ús que se'n feia en el moment de les compra-vendes efectuades per forasters: Brufau cobrava 8 diners -4 del comprador i 4 del venedor- en usar-les. Ningú excepte l'arrendatari podia treure sacs de la plaça que abans no haguessin estat mesurats. Els naturals i els residents a Santa Coloma eren lliures de pagar res, tant si compraven per al consum propi com si ho feien per negociar. Ara bé, ningú podia mesurar grans a casa sense el permís de l'arrendatari.

Devia ser considerat un arrendament important d'obtenir, car en va satisfer 190 lliures. Foren fermances Manuel Mateu, sastre, i Antoni Breu, sabater.

A la Plaça de l'Om també s'hi desenvolupaven transaccions comercials. Era un important centre neuràlgic coloní.

Fotografia de Josep Salvany (any 1923). Arxiu A.C.A.G. Fons Salvany.

Conclusions

L'Ajuntament de Santa Coloma, com altres comuns, controlava una part del comerç i drets impositius sobre les transaccions. Arrendats en pública subhasta, asseguraven al municipi uns diners que usaria per a les despeses ordinàries i extraordinàries.

És de notar el proteccionisme local envers els comerciants forasters, trencat només els dies de fira. A Santa Coloma, destacaven els arrendaments públics que queien sobre les transaccions de bestiar -els drets de portals-. Proven que la vila era un notable nucli d'intercanvis ramaders i denoten els precedents del tràfic de mules.

En la resta de contractes, no podem apreciar significatives diferències respecte els que forneix la bibliografia que hem emprat. Només destacar la clàusula d'empedrar el pati de la Font, que tal vegada fa referència a la de les Canelles. De manera més puntual, observem el desig d'obtenir adob animal i de mantenir net el mercadal.

Pel que fa a la dedicació professional dels arrendataris, marquem la destacada participació de menestrals, en concret dels espartenyers. Tenim deu arrendaments i nou arrendataris: quatre són espartenyers, tres pagesos, un sabater i un sastre. Un ampli elenc d'artesans és també localitzable entre els fermances: tres sabaters, un mestre de cases, un baster, un espartenyer i un sastre. Un total de set menestrals i, en canvi, vuit pagesos. Operem sobre 15 casos, car quatre individus repeteixen i un queda amb ofici no concretat.

Caldria conèixer l'estructura d'oficis de Santa Coloma a darreries del segle XVIII per saber si la distribució obtinguda ací guarda relació amb la general. A l'efecte, el cens del comte de Floridablanca (Iglésies, II, 361) pot aportar alguna claror: data del 1787 i detalla 189 pagesos -137 jornalers i 52 «labradores»- i 174 menestrals. Hom pot detectar, doncs, un equilibri numèric entre pagesos i menestrals que l'extracció professional dels arrendataris no desdiu. A títol orientatiu, apuntem que el 1835, a Santa Coloma hi havia 74 pagesos, 15 sabaters, 14 bracers, 12 teixidos de lli i 10 espartenyers, entre els oficis que numèricament destacaven (Garps, 19). Hauria estat interessant de disposar de la reconstrucció de famílies de Santa Coloma per tal d'esbrinar relacions de parentiu entre els diversos arrendataris i fermances.

El Comú havia de cobrar 1706 lliures 13 sous 4 diners en concepte del global d'arrendaments. Assenyalem que l'arrendament pel qual es pagaren més diners fou el del forn de dalt, seguit del de baix i el vi. Altrament, dret de taules i colles i de venda a la menuda de l'aiguardent assoliren valorés purament simbòlics.

Bibliografia

GARPS: «Els oficis de Sta. Coloma de Queralt a l'any 1835». *La Segarra*, núm. 39, novembre 1982, p.19.

Grau, Josep M.T. i Roser Puig: «Peix i carn: dos productes sota la tutela del municipi. Montblanc al segle XVIII», a *Aplec de Treballs*, núm. 11, pp.175-201. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Montblanc. 1993.

Grau, Josep M.T. i Gabriel Serra: «Els arrendaments públics a La Selva del Camp», a *Penell*, núm. 3, pp.103-123. Centre d'Estudis de la comarca de Reus. 1989.

Grau Pujol, Josep M.T.: «L'arrendament de les pells de la carnisseria pública», pp. 158-161; «L'arrendament dels pous de gel de la Pasquala», pp. 59 i 62; «L'arrendament dels molins de la Comunitat de Preveres (de Montblanc)», pp.114-127, dins *La indústria tradicional de Montblanc i de la Conca en el segle XVIII*. Montblanc. L'autor. 1989.

Gual Vilà, Valentí: «Els arrendaments de proveïment a Sarraí», a *El Baluard*, núm.55, 56 i 58. Sarraí, 1992.

Iglésies, Josep: *El cens del comte de Floridablanca (1787)*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona. 1970 (vol.II).

Palau, Salvador (a) El Galo: «Mercat i fires». *La Segarra*, núm. 77, gener 1986, p.17.

Sales, Núria: *Mules, ramblers i fires (S.XVIII-XIX)*. Edicions del Centre de Lectura. Reus. 1991.

Segura Valls, Joan. Mn.: *Història de Santa Coloma de Queralt*. Ajuntament. 1984.